

Kašička, František; Nechvátal, Bořivoj

Zaniklé hrádky a tvrze na Prachaticku

Archaeologia historica. 1991, vol. 16, iss. [1], pp. 191-214

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139937>

Access Date: 15. 11. 2024

Version: 20241115

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zaniklé hrádky a tvrze na Prachaticku

FRANTIŠEK KAŠIČKA—BOŘIVOJ NECHVÁTAL

Malá opevněná feudální sídla, označovaná jako hrádky a tvrze, představují podobně jako jinde u nás i na Prachaticku v jižních Čechách nevyčerpatelný pramen poznání naší středověké a renesanční stavební produkce. Prachatický okres (1 378 km²) tvoří ve svém celku neobyčejně rozmanitý krajinný obraz, jehož jihozápadní polovinu zabírá hornaté a kopcovité pásmo Šumavy, pokryté dodnes hustými, těžko překročitelnými lesy. Severním směrem přechází toto pásmo do zvlněné krajiny podhůří, brázděné toky Volyňky s Blanicí a klesající pozvolna východním směrem do českobudějovické pánve. Mnohotvárné přírodě odpovídá i bohatství památek, mezi něž patří i pestrý průřez typů a forem sledovaných hrádků a tvrzí. Jsou až na malé výjimky soustředěny v severní třetině okresu, zhruba mezi linií vymezenou spojnicí městeček Stachy—Vimperk—Prachatice—Netolice a severní okresní hranicí, oddělující dnešní Strakonicko. Počet zjištěných feudálních sídel z období od 13. do 17. století, která byla bezpečně nebo pravděpodobně hájitelná, představuje číslo 60. Jejich stavebníky byli v převážné míře příslušníci drobné venkovské šlechty, v podstatně menší míře budovali tvrze a hrádky feudální vrstvy vyšší, jako byl král, Rožmberkové, Kaplřívové, páni z Janovic nebo Malovcové. Na rozdíl od jiných českých oblastí nenacházíme zde zatím doklady o stavbě či držbě tvrzí bohatými měšťany, což je dáno poddanským charakterem jak Prachatic, tak dalších několika menších městeček v okresu. Charakteristická pro Prachaticko je i absence větších hradních souborů. Do této kategorie je možno počítat pouze Vimperk, který vyrostl z menšího strážního hrádku, dále zříceniny nedostavěného hradu na vrcholu Osule a zříceniny hradu Hus.

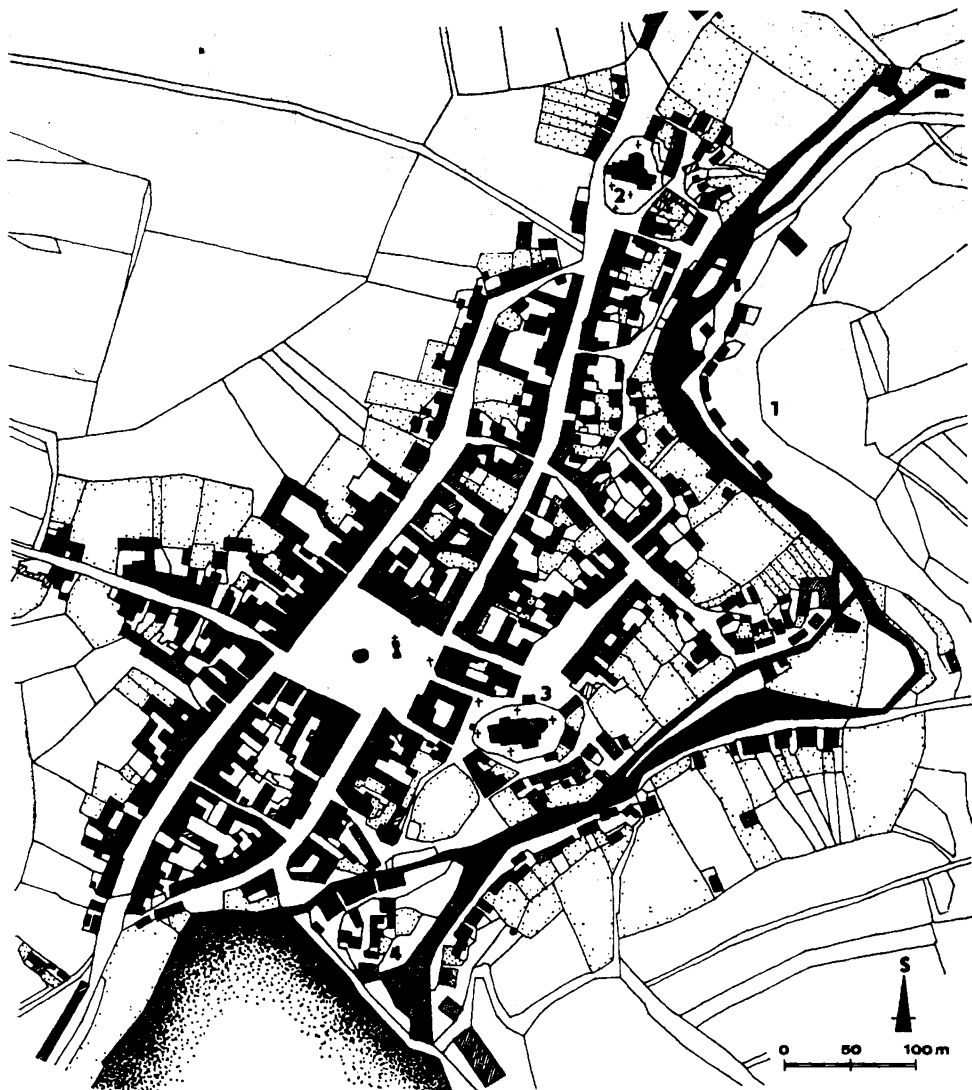
Dochované písemné prameny vesměs nedovolují — zejména v případech, kdy sídla zanikla bez zřetelných stop — bezpečně určit, do jaké míry se jednalo o soubory opevněné, a které byly případně jen výstavnějším stavením selského dvorce. Výmluvným příkladem je naprostá absence písemných zpráv, např. k hrádku na Stožecké skále, či k výrazným stopám hrádků u obce Putkov a Dvory. Náhodný nález středověké dlaždice ze Štítkova v Vimperku dokládá existenci honosného feudálního sídla v místě, kde ho podle písemných pramenů i podle dnešní situace nebylo důvodné předpokládat. V několika obcích se poloha feudálního sídla zřejmě měnila (např. v Netolicích nebo ve Čkyni). Naopak hospodářské dvorce církevních feudálů, nebo vyšších feudálů světských měly ve svém rámci nebo v blízkosti sídlo správce, které mohlo mít rovněž do jisté míry hájitelnou podobu. Číslo 60 není proto jistě konečné a v budoucnu bude doplňováno o další zjištění.

Do českých dějin vstoupilo Prachaticko vlivem své odlehlé polohy při pomezím hvozdu poměrně pozdě. Nejstarší slovanské osídlení sem ojedinele proniká od sklonku 7. století. V 10. století patřila, jak se zdá, velká část území k majetku Slavníkovců, ovládaného z pomezního hradiska v Netolicích. Hradiště, uváděné společně s Doudleby a Chýnovem k r. 981, je nutno situovat na ostroh sv. Jana nad údolím Netolického potoka. Po vyvražďení Slavníkovců v r. 995 přešlo v rámci sjednocovacího procesu českých kmenů do rukou Přemyslovců, bylo nově opevněno a proměněno v neméně důle-

žitý zeměpanský hrad. Svěšený obvod byl odtud spravován královským purkrabím ještě v r. 1253. Mezitím Přemyslovci jako vlastníci začali přidělovat zdejší půdu i s lidmi na ní žijícími, případně půdu dosud neobydlenou, v první řadě pražským církevním ústavům a později i svým družiníkům jako výsluhu za vojenské nebo jiné služby. Mezi nimi se závěrem 12. století objevuje zejména známý předek pozdějších pánů z Růže — Vítek z Prčic. Tímto se začal původní rozsah zeměpanské půdy postupně zmenšovat a současně se vytvářela vrstva nových vlastníků — stavebníků nejstarších feudálních sídel. Dosídlování území probíhalo ve dvou fázích. První — závěrem 11. a hlavně ve 12. století — bylo tvořeno přichozími ze středních Čech a postupovalo obvykle z nižších poloh proti proudu zdejších říček.

Základní kostra dosídlování Prachaticka se bezprostředně pojila na živou mezinárodní obchodní cestu zv. později Zlatá stezka, směřující od severu přes Písek, Vodňany, Prachatice a dále přes pozdější Volary do Bavorska. Ke stezce, která se ustálila v 10. a především patrně v 11. století, přibýly postupně další větve, z nichž získala na důležitosti zejména západněji položená větev vimperská. Za nejstarší hájitelná feudální střediska po přemyslovských správních hradištích nutno potom považovat zařízení, vázaná na tyto obchodní cesty, zprvu kontrolovaná zeměpánem, později svěšená církevními institucím či do rukou centru oddaného feudála. Mezi ně patřily jistě dnešní Staré Prachatice, jako pomezí stanice a majetek vyšehradské královské kapituly na obchodní stezce s nepochybně opevněným sídlem mocenského dohledu a správy celní stanice. Při ní vznikla snad ještě závěrem 11. století nejstarší známá církevní svatyně na Prachaticku, zasvěcená — stejně jako vyšehradský kapitulní kostel — sv. Petru a Pavlu (Muk—Reichertová 1972, 218 n.; Záhola 1984, 159). V následujícím období vyrostly jako výrazné orientační body na dálkových cestách další svatyně pozdně románské, jako např. v Lažišti, Lštění, Němčicích, Vacově a Zdíkovci. U těchto původně tribunových, zřejmě vlastnických kostelíků, možno s velkou pravděpodobností předpokládat hájitelné kurie vlastníků nebo církevních správců, které typově předcházely tvrzím vrcholného středověku. Podobná pozdně románská sídla je možno si případně představit i u netolických kostelů sv. Václava a u předchůdce dnešního městského kostela P. Marie na „Starém městě“ (obr. 1). Příbuzná situace jako ve Starých Prachaticích se později vytváří i ve Vimperku, kde při tržní osadě na křižovatce dálkových cest vyrůstá někdy kolem poloviny 13. století dnešní hřbitovní kostelík sv. Bartoloměje. Přibližně v téže době nahradila starší strážní bod, výše nad vimperskou tržní osadou na dnešním hradním kopci, obytná románsko-gotická strážní věž, zvaná později Vlčkova, která ovládala nepřehledný zákрут dálkové cesty do Bavor. Založení prvotního hrádku s hranolovou obytnou věží se přisuzuje významnému členu družiny Přemysla Otakara II., Purkartovi z Janovic (Starý 1968, 115—119).

Snaha o další větší využívání půdy na Prachaticku vedla církevní i světské feudály v průběhu 13. století k organizování druhé velké kolonizační vlny, tentokrát získáváním kolonistů z druhé strany zemských hranic — z Bavorska. Vzhledem k tomu, že nižší polohy byly již téměř beze zbytku zalidněny, nořili se noví kolonisté stále hlouběji do pomezí hvozdu blíže k zemské hranici. Reakcí na rožmberské založení kláštera ve Vyšším Brodě bylo v r. 1263 královské založení kláštera zv. později Zlatá koruna. Zlatokoronští mniši získali od Přemysla Otakara II. Netolicko a jejich kolonizační činnost postupovala dále na západ až k Prachaticům, kde byla zastavena podobnou činností vyšehradské kapituly. Jen náhodně bylo zjištěno jméno lokátora rytíře Předvoje ze Lhoty, který získával nové — zřejmě domácí — kolonisty pro obě jmenované církevní instituce (Starý 1978, 1—12). Nedostatek písemných zpráv a archeologických nálezů dovoluje jen hypoteticky vložit do 13. století neznámý opevněný hrádek na starším hradisku na katastru osady Dvorce u Lažiště (obr. 2), i další neznámý, patrně původně jen dřevěný hrádek při osadě Putkov u Zdíkova (obr. 3). Před koncem 13. století se již na Prachaticku připomíná řada osad s jejich tehdejšími vlastníky, kteří zde měli svá,

Obr. 1. Netolice — katastrální plán z r. 1837 (1 — hradiště sv. Jana, 2 — kostel sv. Václava, 3 — kostel P. Marie na „Starém Městě“, 4 — poloha hrádku u rybníka Mnich).

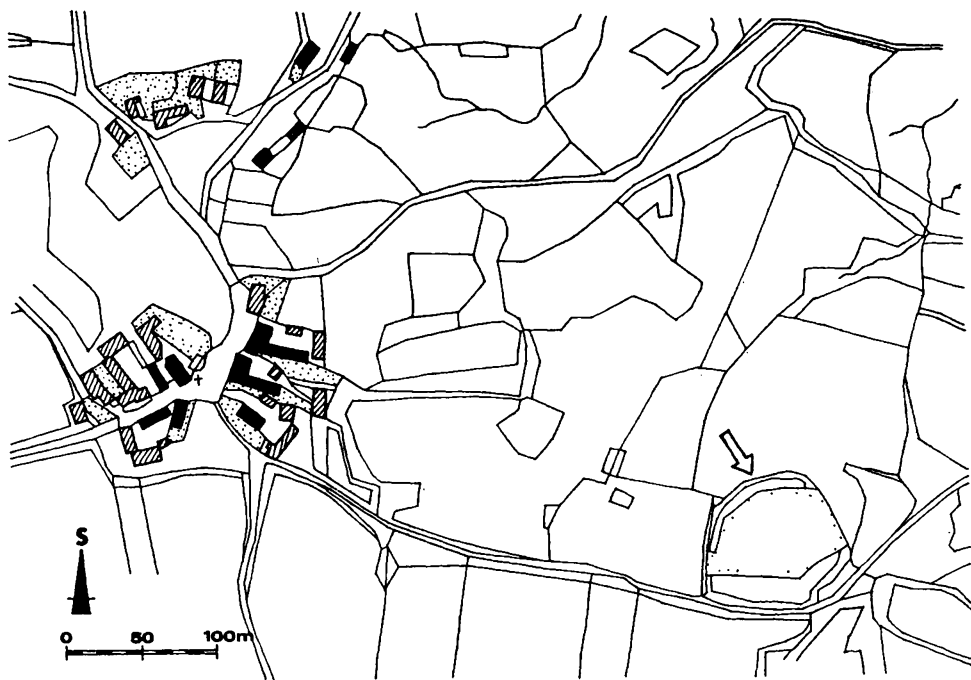
v některém případě jistě opevněná sídla (Benešova Hora, Borčice, Bohumilice, Čkyně, Dub, Javornice, Mladíkov, Strunkovice, Vlachovo Březí a Vlkonice). Opevněné sídlo ve Vítějovicích, navazující svou celkovou situací dosud na opevněné útvary doby hradištní, získal od krále Václava II. v r. 1283 Jan z Michalovic, patrně současně s rozestavěným hradem na blízkém kopci, zvaném Osule (Anderle—Procházka—Švábek 1987, 95 n.; Michálek—Fröhlich 1987, 32—33).

Pronikání vlivu rožmberské větve Vítkovců do oblasti Prachaticka reprezentuje hrádek Poděhusy u Netolic, vybudovaný patrně již kolem poloviny 13. století. Hrádek měl pravděpodobně od počátku věžové obytné jádro, doprovázené dalšími menšími užitkovými objekty (Plaček 1985, 59—60). A byli to údajně rovněž Vítkovci (podle

A. Sedláčka), kteří někdy v téže době založili na Stožecké skále v horském pásu Šumavy strážní hrádek k ochraně Zlaté stezky. Na jeho výstavbě se však spíše podílela vysehradská kapitula, zajišťující tehdy ochranu obchodního provozu. K datování hrádku, ze kterého se dochoval pouze malý fragment zdíva, přispívají pouze ojedinělé archeologické nálezy (Fröhlich 1987, 20—21). Bližší poznání podoby a přesnější určení doby jeho vzniku může zde přinést, stejně jako u Poděhus a v řadě dalších případů, pouze systematický archeologický výzkum.

Obr. 2. Dvory — situace hradiště a tvrziště nad Podedvorským mlýnem na katastrálním plánu z r. 1837.

Obr. 3. Putkov — situace tvrzíště na katastrálním plánu z r. 1837.

Ve druhé polovině 13. století vstoupil český stát se svými silnými králi do evropských dějin. K cílevědomému posílení své moci proti panské opozici začal tehdy Přemysl Otakar II. zakládat i na Prachaticku prostřednictvím svých služebníků pevné hrádky, které představuje jmenovaný Vimperk a Osule. Postupně sílí šlechta však nebuduje podle královského vzoru vlastní kamenné hrady, jak je to příznačné ve 2. polovině 13. století v jiných oblastech jižních Čech i jinde v českém státě. Větší územní celky jsou nadále pod vlivem církevních institucí. Okrajové vlastnictví Rožmberků, jejichž expanzivní politika se na Prachaticku zatím výrazněji neprojevuje, bylo spravováno ze jmenovaného nevelkého hrádku Poděhusy. Naproti tomu v západním dílu Prachaticka postihují po smrti Přemysla Otakara II. Vimpersko velké škody a na čas se jej pravděpodobně zmocňuje po Vítkovcích druhý největší feudál v oblasti jižních Čech, Bavor ze Strakonice. Základní sídelní struktura Prachaticka je v závěru 13. století již v podstatě vytvořena. Sídla drobných zemanů ve vesnicích v pásu podél severní hranice dnešního prachatického okresu byly však asi převážně ještě dřevěné a neměly ve své většině dosud charakter opevněných tvrzí, jak je známe až ze století následujícího.

V rozmanité směsici feudálních sídel, která vznikají na Prachaticku v období vrcholného středověku, přežívají jistě starší formy z předchozího období. Vůdčím typem se však nyní stávají spíše tvrže a hrádky, jejichž jádro tvoří buď mohutná obytná věž, schopná samostatné obrany, nebo patrová palácová budova s převažujícím délkovým rozměrem. Kromě jednoduchých typů vyskytují se ve 14. století pochopitelně i útvary půdorysně i hmotově složitější, vzniklé přestavbami a dostavbami starších souborů, nebo doplňováním nových podle potřeb a majetkové situace stavebníků.

Na počátku sledovaného období došlo na Prachaticku k významné události, která nadále ovlivnila hospodářský a politický vývoj oblasti. Stále sílící provoz na Zlaté stezce

narážel již předtím na čím dál méně vyhovující stísněnou situaci staré celní stanice s tržní osadou v oblasti dnešních Starých Prachatic, ve vzdálenější poloze od zdrojů vody. Tato okolnost vedla k tomu, že pravděpodobně vyšehradský probošt Jan, syn Václava II., založil níže na obchodní stezce v příznivě utvářené kotlině nové město Prachatice.

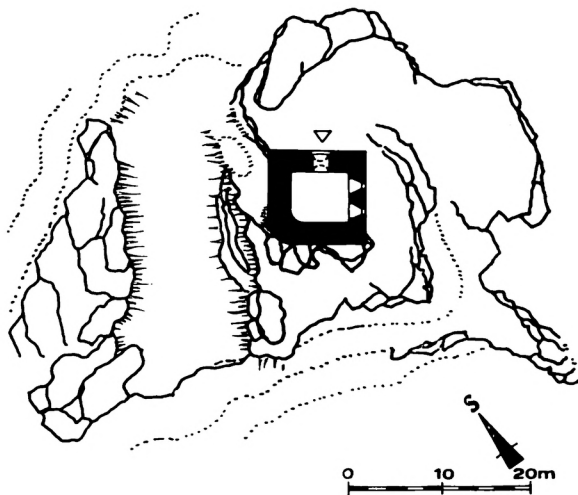
Při rozměřování půdorysu nově založeného města byly patrně současně vymezeny plochy i pro novou celní stanici a její vrchnostenskou správu.

Pozornost krále Jana Lucemburského pohraničnímu území se sítí obchodních cest se projevila výstavbou strážního hrádku, případně nazývaného „Králova stráž“, později Kunzvarť v jihozápadním dílu Prachaticka (obr. 4—5). Jeho jádrem byla charakteristická věž, plnící současně obytnou i obranou funkci (Michálek—Fröhlich 1987, 32 — zde shrnuta další literatura). K typům s dominující obytnou věží patřil nepochybně i Hrádek u Husince, který vyrostl nad skalnatou terasou údolí Blanice někdy těsně po polovině 14. století (obr. 6). Dnes se z něho dochovala jen obdélná vyvýšenina se stopou zděného vnitřního koutu a úsek valového násypu v místech, kde se prostor hrádku rozléval do přilehlého rovinatého terénu. Zatím ještě přesně nevíme, jaký charakter měl poslední hrádek, který vznikl na území Prachaticka v dotyku se starší zástavbou Netolic (obr. 7). Tato menší správní pevnůstka na výrazně skalnaté ostrožně při rybníku Mních vznikla zřejmě již v období panství zlatokorunského kláštera a ve své funkci zanikla závěrem století následujícího. Podrobnější představu o podobě hrádku by zde mohl přinést alespoň ověřovací archeologický výzkum.

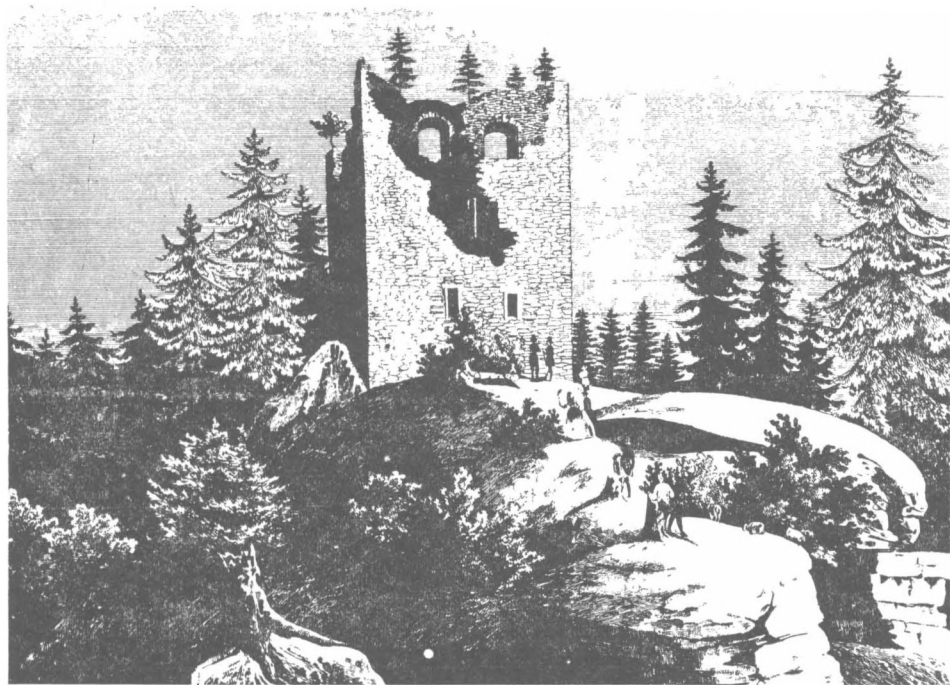
Spoluúčast na různých vojenských a diplomatických výpravách v době vlády Lucemburků poskytla šlechtě příležitost poznat úroveň feudálních sídel v cizině a aplikovat získané poznatky z ciziny a z královského prostředí na svých domácích sídlech. Za vlády Jana Lucemburského se hrad Vimperk vrací do rukou potomků Purkarta z Janovic, kterým Karel IV. později vlastnictví potvrdil. Závěrem století přešel hrad nakrátko do rukou krále Václava IV., který jej postoupil rodině svého oblíbeného úředníka Kunaty Kaplíře ze Sulevic. V lucemburském období obrůstá zřejmě obvod hradu nové opevnění se dvěma plnými půlválcovými baštami a hranolovou, tzv. evangelickou věží. Tehdy zřejmě vyrostl i nový obytný palác, dochovaný ve zdivu přízemí pod pozdější kaplí. Rokem 1341 se datují počátky nejmladšího a posledního středověkého hradu na Prachaticku, kdy jej král Jan Lucemburský povolil vystavět bratřím z Janovic jihozápadně od Prachatic na skalnaté ostrožně, obtékané říčkou Blanici (Sedláček 1897, 154—155; Michálek—Fröhlich 1987, 30—31). Hrad Hus, který převzal starší název místa, měl chránit nově zakládané vesnice na odlesněné půdě v okolí Záblatí. Přestože je někdy jmenován jako tvrz nebo hrádek, měl poměrně složitou dvoudílnou dispozici, ze které se dochovaly rozsáhlé zříceniny, dosud podrobněji archeologicky nezkoumané. Také nižší šlechta chrání své rodiny a majetek budováním mnohdy výstavných kamenných tvrzí, z nichž se zčásti dochovaly zejména Lipovice, Smrčná a zřejmě i Vlachovo Březí a Zálezly. Přestože se tvrz v Lipovicích u Vlachova Březí výslovně připomíná až po polovině 15. století, její starší, zřejmě původní věžové jádro, pochází z období nejméně o století dříve. Někdy v průběhu 14. století vznikla i dochovaná mohutná budova věžové tvrže na obdélném půdorysu ve Smrčné u Vimperka, o jejíž existenci známé písemné prameny zatím zcela mlčí. Její sídelní funkce zanikla velmi záhy — asi již před r. 1409, kdy byl zdejší dvůr rozprodán poddaným. Od té doby sloužila hospodářskému procesu a jako sýpka je užívána dodnes. Tvrz ve Vlachově Březí se možná již v předhusitském období za panství Malovců rozrostla do podoby menšího hrádku, jehož substrukce s věžovou bránou jsou dosud obsaženy ve zdivu přízemí dnešního zámku (obr. 8). Z poslední třetiny 14. století pochází pravděpodobně i dochovaný díl věžového jádra významné tvrže v Zálezlech, severozápadně od Vlachova Březí. Ze zbývajících asi dvaceti tvrzí, které pravděpodobně vyrostly na Prachaticku také v průběhu 14. století, se dochovalo jen velmi málo. Patřila k nim zejména

významná rodová tvrz pánů z Malovic v dnešních Malovičkách, která obsahovala podle mladších popisů dvě věže a byla chráněna vodním příkopem (obr. 9). Substrukce středověkých tvrzí ve Lčovicích a v Dubu jsou zřejmě dílem dochovány ve zdivu zdejších zámků. Již zmiňovaný nález reliéfní ornamentální dlaždice ze Štítkova dokládá ve 14. století (případně již od 13. století) existenci zdejšího okázalého sídla, o jehož podobě však zatím nic nevíme (obr. 10—11). Stejně jako v předchozím století i v době lucemburské se vedle kamenných tvrzí staví na Prachaticku i prostá opevněná sídla,

Obr. 4. Kunžvart — půdorys přízemí strážního hrádku.

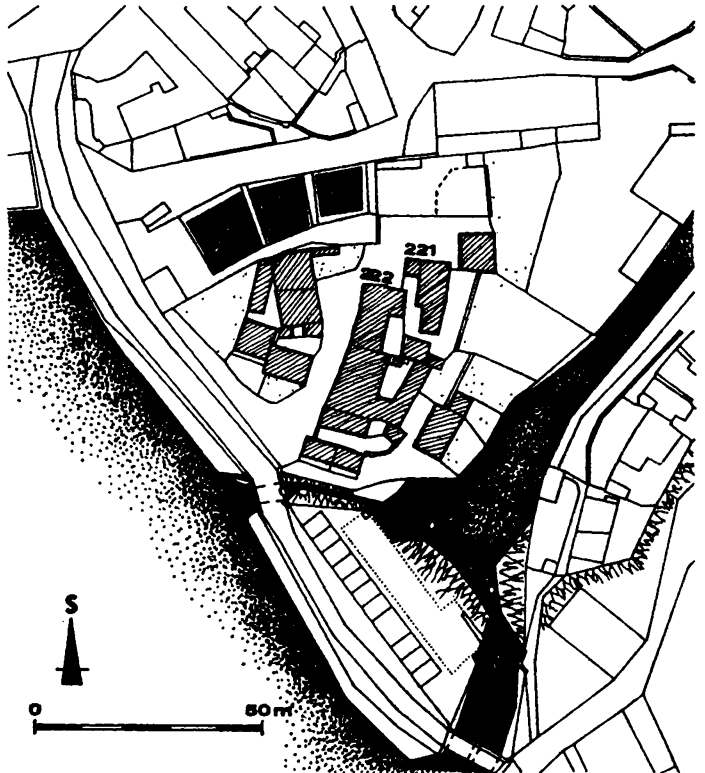
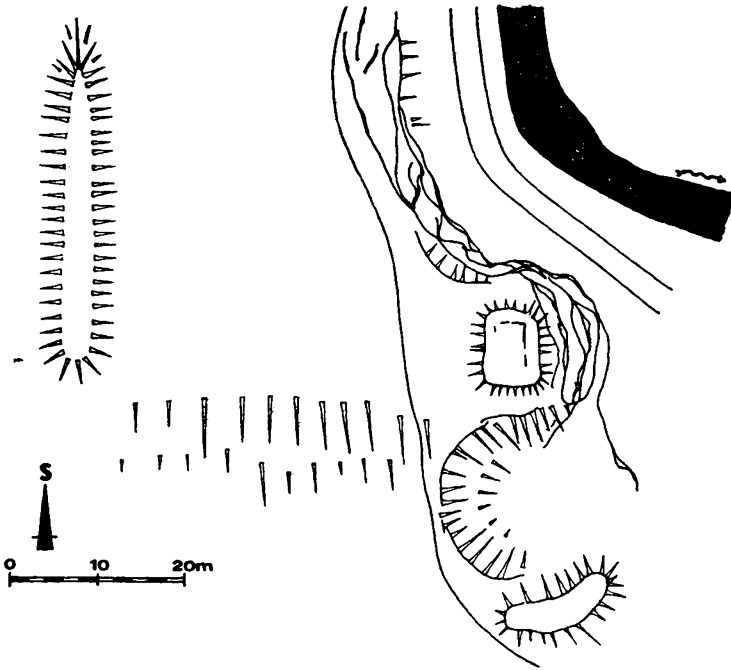

Obr. 5. Kunžvart — pohled na hrádek od jihovýchodu, podle kresby F. A. Hebera ryt J. Fank (1844).

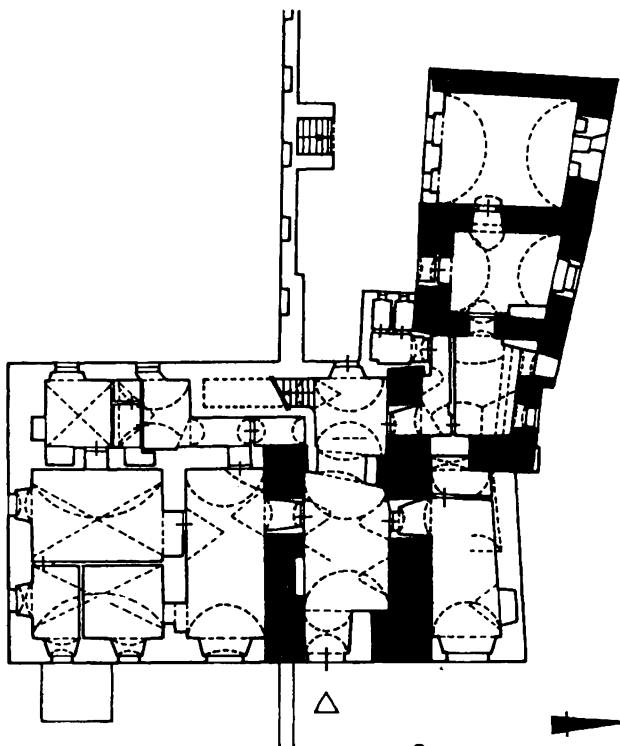

Obr. 6. Hrádek u Husince — situační náčrt dnešního stavu.

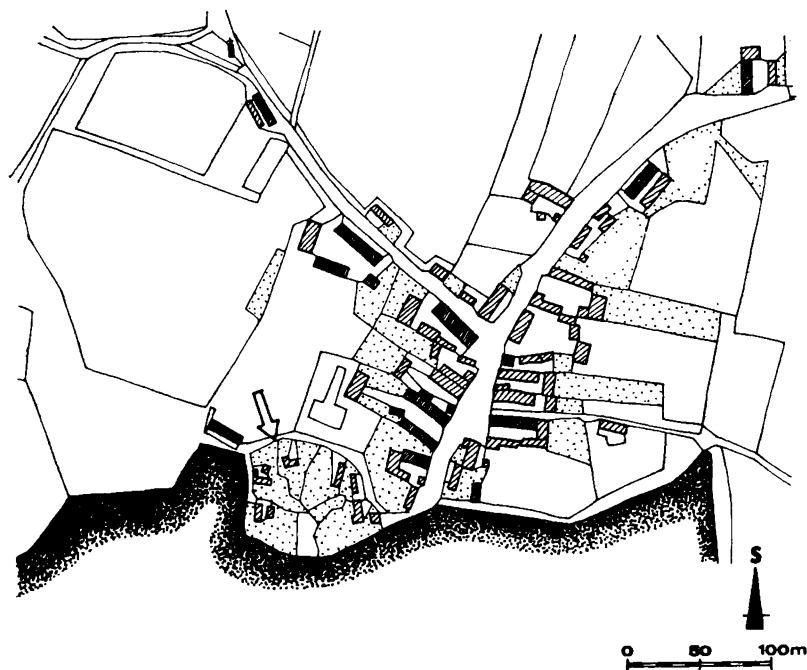

Obr. 7. Netolice — dnešní situace bývalého hrádka u rybníka Mnich.

Obr. 8. Vlachovo Březí — půdorys přízemí dnešního zámku s dochovanými konstrukcemi středověkého hrádku.

Obr. 9. Malovičky — katastrální plán s prostorem bývalého vodního hrádku a s komunikační kóstrou obce, narušenou rožmberským rybníkem z r. 1563.

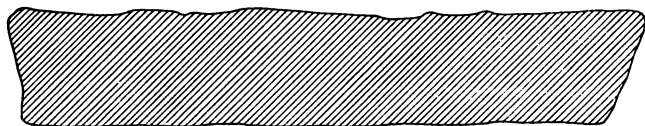
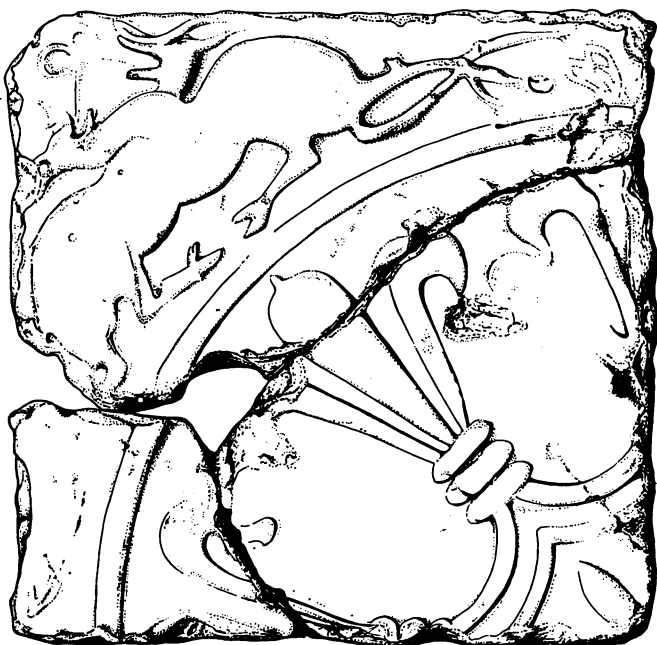
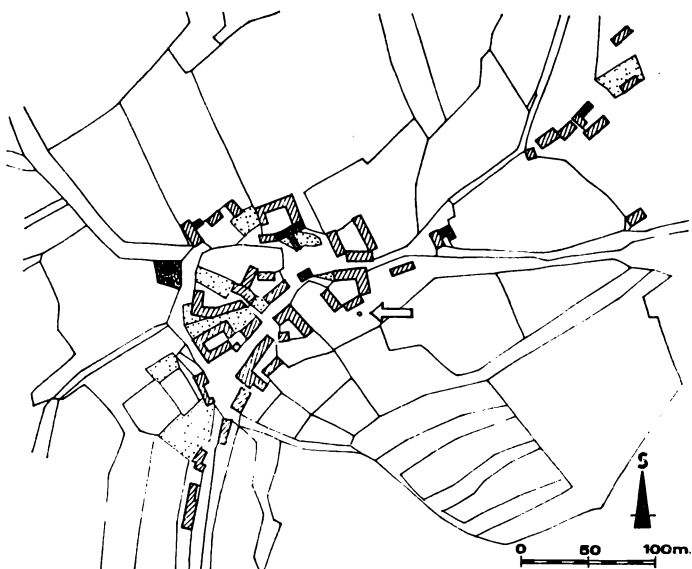
zčásti nebo zcela dřevěná, jak tomu bylo asi v Dubské Lhotě, Benešově Hoře, případně i v Bělči, Čábuzích, Kovaníně a jinde.

Husitská revoluční vlna zasáhla feudální sídla na Prachaticku dosti výrazně. Již v r. 1420 obsadili husité Prachatice, které pak zůstaly věrné husitské straně až do tragické bitvy u Lipan. Nepřátelství katolického pána Vimperka Kunaty Kaplíře vedlo k husitskému napadení a vypálení jeho podhradního městečka, vlastní hrad však zůstal uchráněn. Naproti tomu správní hrádek Poděhusy, patřící tehdy přívrženci krále Zikmunda, Oldřicha z Rožmberka, byl podle kroniky Vavřince z Březové při Žižkově tažení v r. 1421 dobyt a vypálen tak, že již patrně nestálo za to jej obnovit a zůstal od té doby ve zříceninách. V důsledku husitského revolučního hnutí bylo vypáleno a poničeno i několik dalších tvrzí a hrádků v oblasti, které se již rovněž nevzpamatovaly k novému životu. Patří mezi ně pravděpodobně jmenovaný Hrádek u Husince, dále Kožlů, Štítkov aj. Husitská revoluce vynesla na Prachaticku do popředí řadu drobných a zchudlých zemanů, kteří se stali vůdčími osobnostmi hnutí. Zlepšené hmotné postavení si udržela nižší šlechta i v době vlády Jiřího z Poděbrad. Po polovině 15. století začíná však nový nástup panstva s vytvářením jejich rozsáhlých územních držav a současně sílí feudální útlak. Na Prachaticku se již záhy po revoluci posiluje postavení nej-mocnějšího jihočeského feudála, Oldřicha z Rožmberka. Král Zikmund mu zastavil statky zlatokorunského kláštera s Netolicemi, které nadále odmítal vrátit; v r. 1439 se Oldřich zmocnil statků Jana Smilka z Křemže, kterého zajal a posléze dal popravit. Tak se do rožmberského majetku nakonec r. 1443 dostaly i Prachatice a o rok později panství hradu Hus. Vlastní hrad Hus byl však již nedlouho předtím rozvrácen a zapálen zemskou hotovostí poté, co se ho po zajetí Jana Smilka z Křemže zmocnil zemský škůdce Habart Lopata z Hrádku. Od té doby zůstal i tento hrad nadále zříceninou. Severovýchodní část Prachaticka ovládali Rožmberkové již od r. 1334 jako součást bavorského dědictví, spravovaného později z hradu Helfenburku. Podle zprávy kronikáře Břežana, vztahující se k r. 1448, dal tehdy Oldřich z Rožmberka na místě předpokládaného staršího městského hradu v Prachaticích blíže Pasovské brány postavit k „ozdobě města“ nový pozdně gotický hrádek. Při účasti téměř 200 dělníků byl hrádek údajně velmi brzy postaven (srv. připravovanou studii dr. V. Starého, ředitele Městského archivu v Prachaticích, pro JSH).

Nepříznivý dopad mělo husitské revoluční hnutí na obchodní provoz Zlaté stezky, který jím byl zcela utlumen. Hospodářství rozvrácené země se po válkách jen pozvolna vzpamatovalo. Úsilí krále Jiřího z Poděbrad o normalizaci života v zemi bylo však znovu přerušeno od r. 1467 domácími válkami mezi králem a opozicí katolické šlechty. Domácí války měly na Prachaticku často dosti dramatický průběh a poznamenaly řadu menších feudálních sídel. Tak byla v r. 1468 vypálena Němci tvrz Vlacha Malovce v Březí, straníka krále Jiřího. Opravená tvrz byla o rok později znovu dobytá vojskem Zdeňka ze Sternberka a její obránci zajati. Opakovaně obnovená tvrz měla zřejmě svěrený půdorys, jemuž patrně nadále dominovala věž vstupní brány. Zbytky opevnění hrádku nad městem svědčí o původně silném vnějším obranném systému. Stejní spojenci Rožmberků vypálili v r. 1468 i blízký Budkov Hynka z Budkova. Devastace starého sídla byla patrně takového rázu, že nové sídlo muselo být zbudováno někdy v letech 1485–1518, kdy zde žil Hrzek z Budkova, asi zcela od základu jako novostavba. Sídlní jádro nové tvrze rytířů Budkovských je dosud zachováno ve zdivu dnešní sýpky na bývalém dvoře, včetně starého strmého krovu (obr. 12). Bavoři vypálili i Drslavice Boubínských z Újezda a v r. 1473 proti Rožmberkům silně opevňuje svou tvrz severozápadně od Netolic Bohuslav z Protivce.

Příčinou zániku dalších tvrzí a hrádků v průběhu 15. století, případně na počátku století následujícího již přesně neznáme. Patřil mezi ně asi hrádek u rybníka Mnichu v Netolicích a patrně i tvrz v Čábuzích, Kovaníně, Lštění a na Štítkově. Oproti tomu některé další tvrze se rozrůstají v době relativního klidu po skončení místních válek

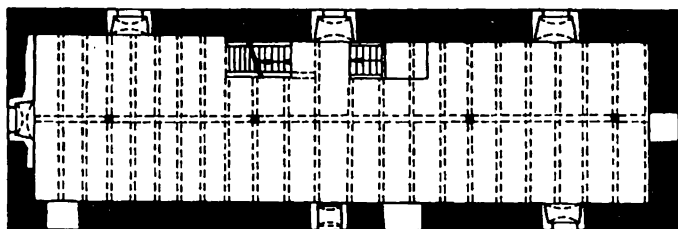
Obr. 10. Štítkov — katastrální plán z r. 1837 se situací nálezu dlaždice — pravděpodobné místo středověkého feudálního sídla.

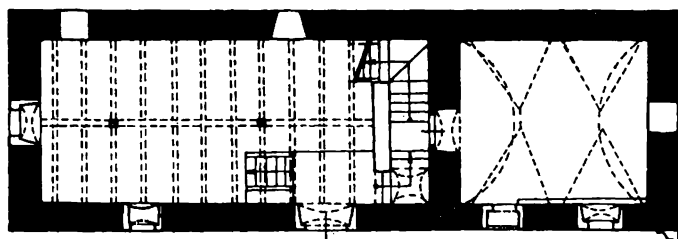
Obr. 11. Štítkov — dlaždice nalezená na zahradě usedlosti č. p. 11

0 3cm

Obr. 12. Budkov — půdorys přízemí a 1. patra bývalé tvrže přestavěné na sýpku.

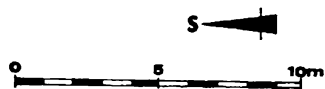
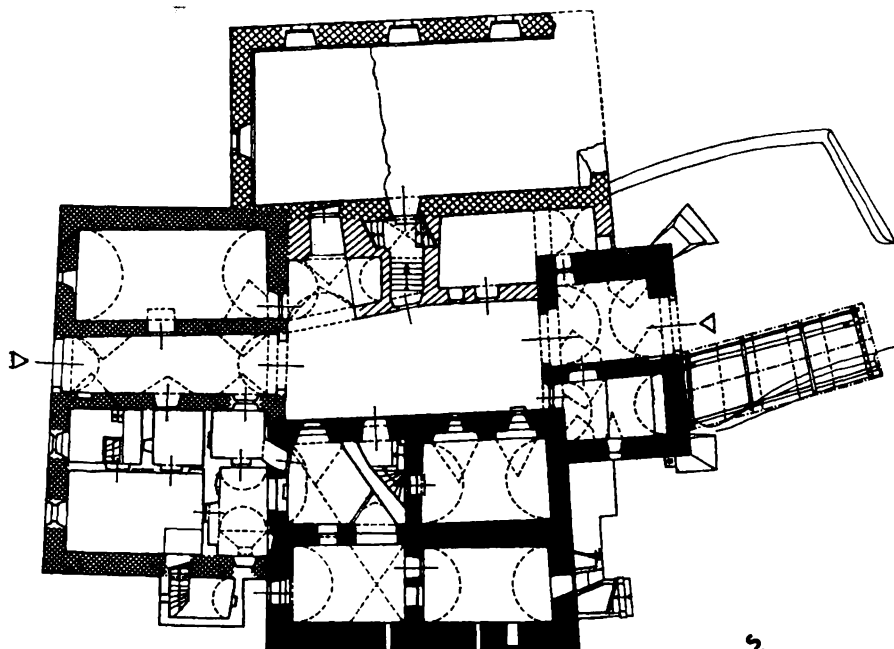

1. PATRO

PŘÍZEMÍ

Obr. 13. Drslavice — půdorys přízemí bývalé tvrže.

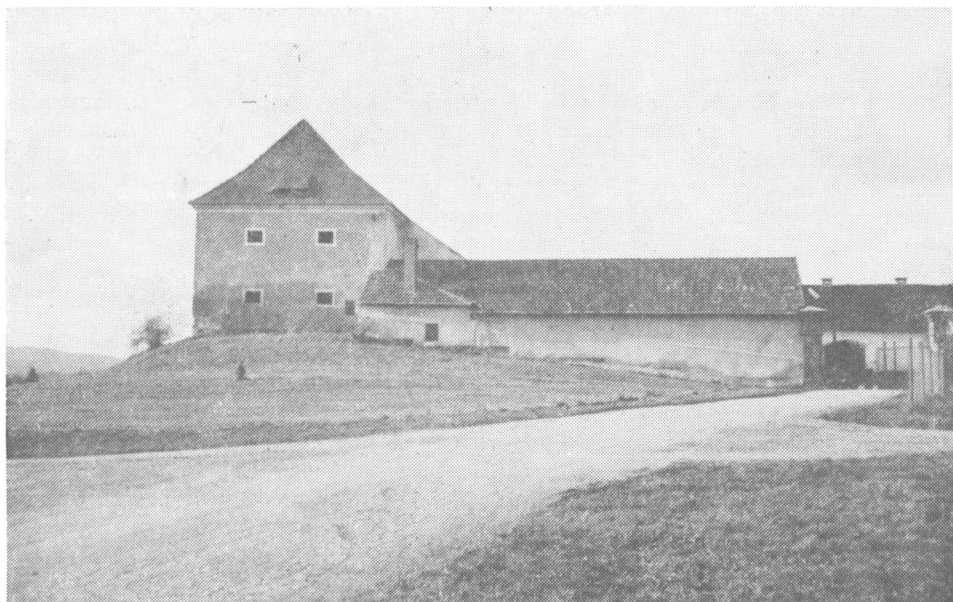

závěrem středověku do podoby rozlehlých a náročných sídelních organismů jako např. v Drslavicích, Lipovicích nebo v Zálezlech. Hlavní výstavbu tvrze v Drslavicích nutno předpokládat v období, kdy po vypálení Drslavic Němci z Bavor r. 1479 drželi statek téměř 60 let Boubínští z Újezda (obr. 13). Jejich dílem je zřejmě zejména horní palácové stavení a snad i stavení mladší brány. Dosud goticko-renesanční charakter mají i zbývající dvě křídla souboru, které jsou dnes částečně v troskách. Starší tvrz v Lipovicích se v pozdní gotice naopak rozrostla do sevřeného útvaru, kterému dominovala hranolová věž (obr. 14). Ojedinelou pozdně gotickou podobu bývalé tvrze v Zálezlech, severozápadně od Vlachova Březí, nám uchovala kresba v pamětech známého renesančního cestovatele Jindřicha Hýzrla z Chodů (obr. 15). Podle ní je patrné, že starší sídlo s dosud dochovaným torzem věžového paláce a s úsekem hradby s baštou, se v průběhu pozdní gotiky zformovalo do uzavřeného čtyřúhelného souboru se středním dvorem. Dvoupoutrovou palácovou budovu korunovala širší omítnutá nástavba a strmá zvolbená sedlová střecha. Obvodové hradby nádvoří měly zastřešené ochozy, stejně jako užší čelní křídlo, do kterého byla vložena předsunutá věžová brána se svoditým mostem přes vnější příkop. Celek pokrývalo malované nebo ryté kvádrování, o němž dnes již nemůžeme rozhodnout, zda je ještě pozdně gotického původu, nebo až renesanční.

V rámci oblasti i širšího území zcela ojedinelý útvar představuje pozdně gotická předsunutá pevnůstka hradu Vimperka, zvaná Haselburk (obr. 16–17). Nahradila pravděpodobně nějaké starší předsunuté opevnění, chránící hrad od nejvíce ohrožené severovýchodní strany. Ve své aktivní podobě vyrostla zřejmě po r. 1479 v souvislosti s výstavbou kamenných městských hradeb. Jádrem hrádku byla mohutná válcová věž, ke které se připojuje protáhlé, v čele zaoblené nádvoří, obehnané masivní hradbou. Tuto hradbu obcházely obezděné příkopy, sledované zčásti vnějším valem. Věž byla oproti dochovanému stavu zřejmě vyšší, mohla mít navíc ochozovou nástavbu a kuželové zastřešení. Dělové postavení v hradbě kolem nádvoří chránil patrně rovněž další obvodový ochoz. Oproti této výjimečné obranné stavbě mělo ovšem opevňování menších feudálních sídel své meze. Nové obranné prvky tvrzí, vynucené vývojem vojenské techniky, zejména rozvojem dělostřelby, poněkud závěrem středověku ustupují do pozadí a další vývoj směřuje k většímu zájmu o pohodlné reprezentační bydlení. Tento vývoj téměř plně ovládne výstavbu nových tvrzí a přestavbu starších v následujícím období, kdy závěr středověku s projevem pozdní gotiky vystřídá renesance.

Renesance se na feudálních sídlech Prachaticka uplatnila poměrně výrazně. Zhruba stoletá vláda tohoto slohu v české kultuře představuje současně závěrečnou etapu vývoje našich tvrzí, kterou téměř naráz uzavírá tragická bělohorská bitva. Jediný hrad na Prachaticku, který přežil až do 16. století — Vimperk — se v tomto období přestavuje na pohodlný zámek v první řadě po r. 1554, kdy jej získali Rožmberkové a kdy se od r. 1565 stává až do konce století trvalým sídlem Petra Voka. Další pozdně renesanční fázi přestavby v letech 1622–1624 vyvolaly škody předešlých válečných událostí na Prahu třicetileté války.

Úpravy starších malých venkovských feudálních sídel, pokud se zachovala, připomínají zbytky sgrafitové rustiky, jako např. v Lipovicích, Vlachově Březí nebo v Drslavicích. Na jiné upozorňují fragmenty architektonických detailů, např. druhotně uložená okenní ostění v Dubu. Mnohé se dozvídáme ze zápisů v obnovených deskách zemských (po požáru 1541, nebo z tzv. dílčích cedulí), či z kupních smluv a odhadů, kde jsou někdy poznamenány i popisy dělených, prodávaných nebo děděných objektů. Další renesanční úpravy starších tvrzí spočívaly v dostavbě nových objektů a křídel. Tak byla doplněna o nové stavení např. tvrz v Zálezlech, pravděpodobně vzhledem k rozrodu tehdejších držitelů sídla Zálezských z Prostého. Reprezentační síň v 1. patře přístavby byla zde zaklenuta ze sítí přetínaných hřebínků. R. 1569 daroval Vilém z Rožmberka svůj pozdně gotický městský „hrad“ v Prachaticích měšťanům, kteří si jej postupně rozdělili pro stavbu nových domů.

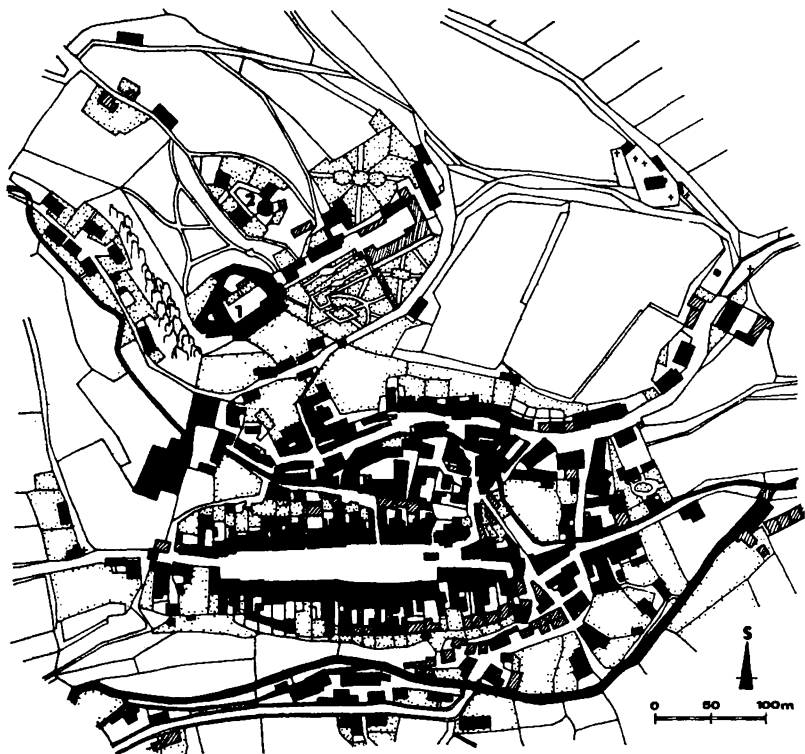

Obr. 14. Lipovice — pohled na objekt bývalé tvrze od jihovýchodu (stav r. 1988).

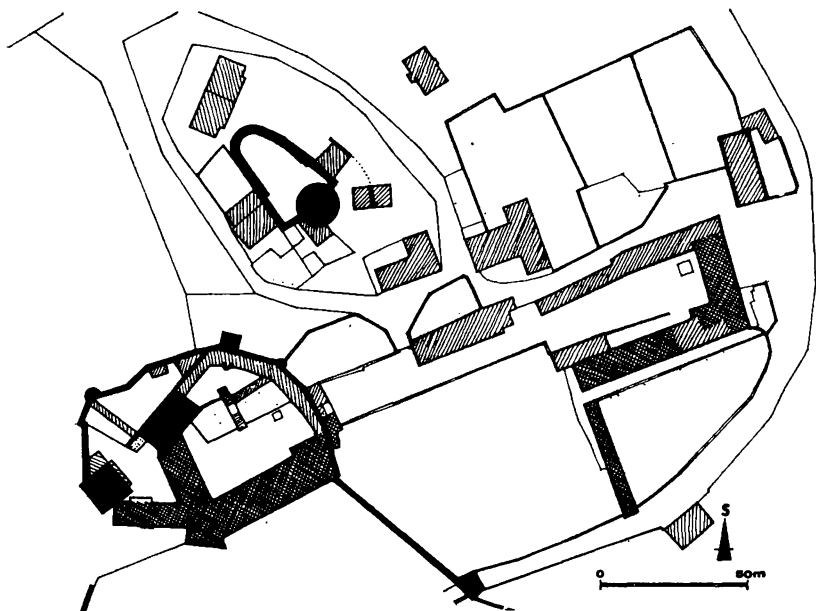
ohne schaden. Die meingen sturten igren fleiß aueß mege munder. so solten
 den ersten kert so auf mich anfangs den schuß gesdan aueß dar nider. weile
 gembeis was ein seor macher er. wann sein mus sen dann er das bester vor al
 len gesdan innd sich der für acmagen. In deme linn ich mit den meingen in
 den *Waa* vnterriechen an.

Obr. 15. Zálezly — vyobrazení tvrze z doby kolem r. 1610 z Příběhů Jindřicha Hýzrla z Chodů.

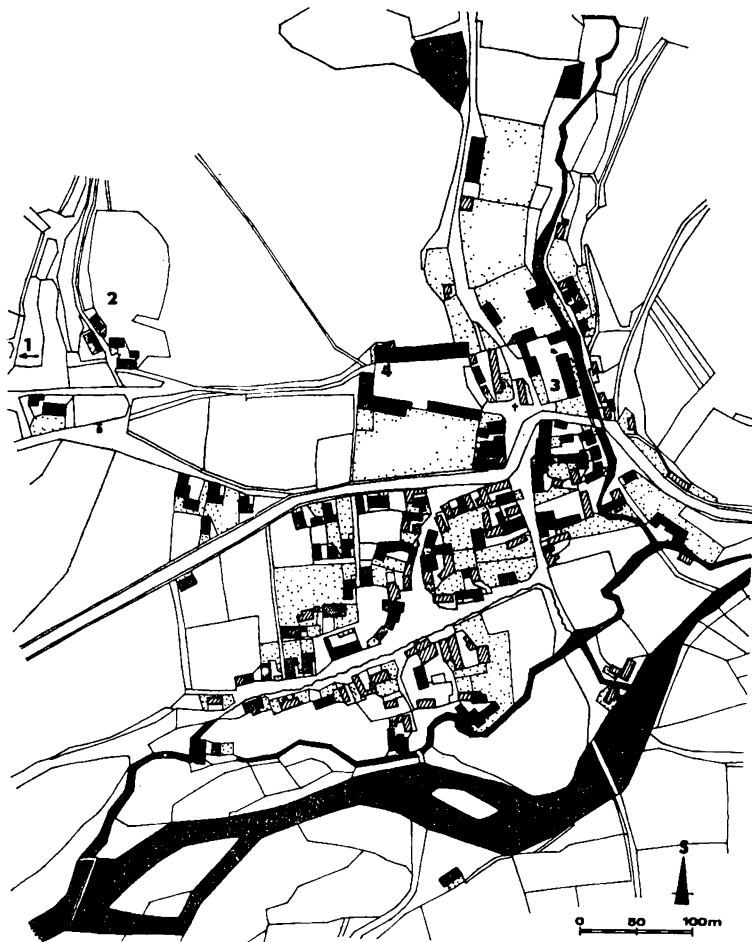

Obr. 16. Vimperk — situace města, hradu s Haselburkem na katastrálním plánu z r. 1837.

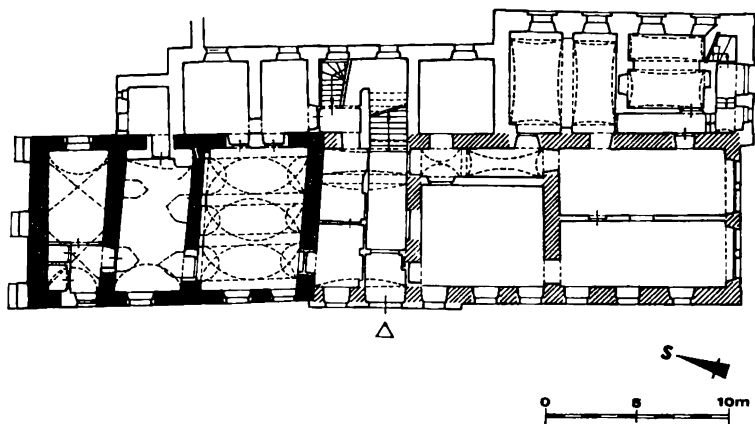

Obr. 17. Vimperk — situační plán Horního a Dolního zámku s Haselburkem ve schematicém slohovém vyhodnocení (černá značí zdivo středověké, mřížky renesanční, ostatní je barokní a mladší).

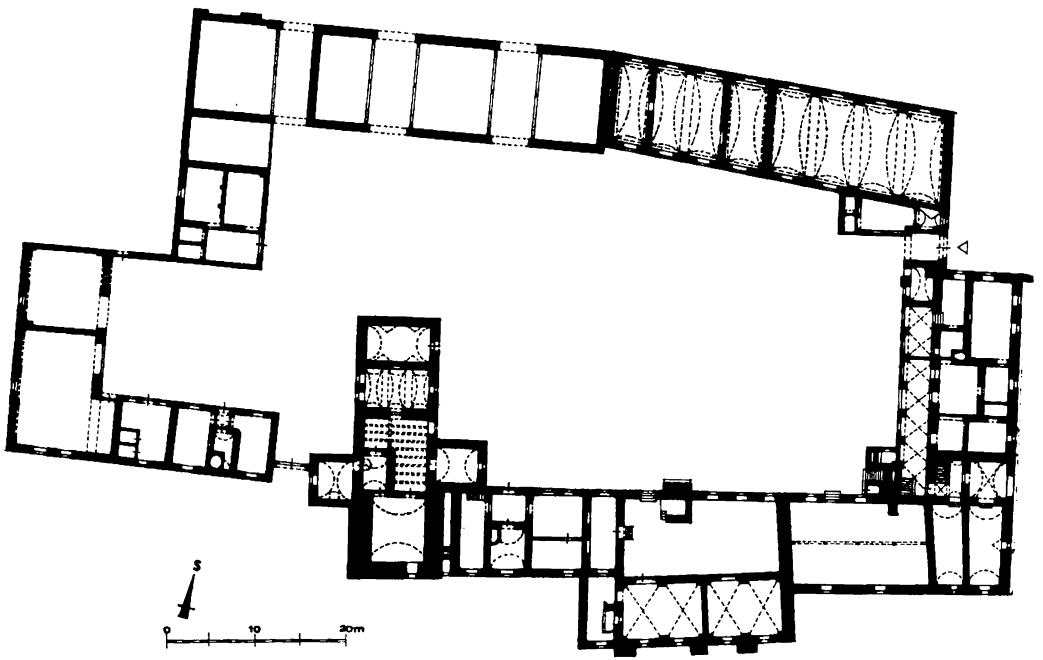

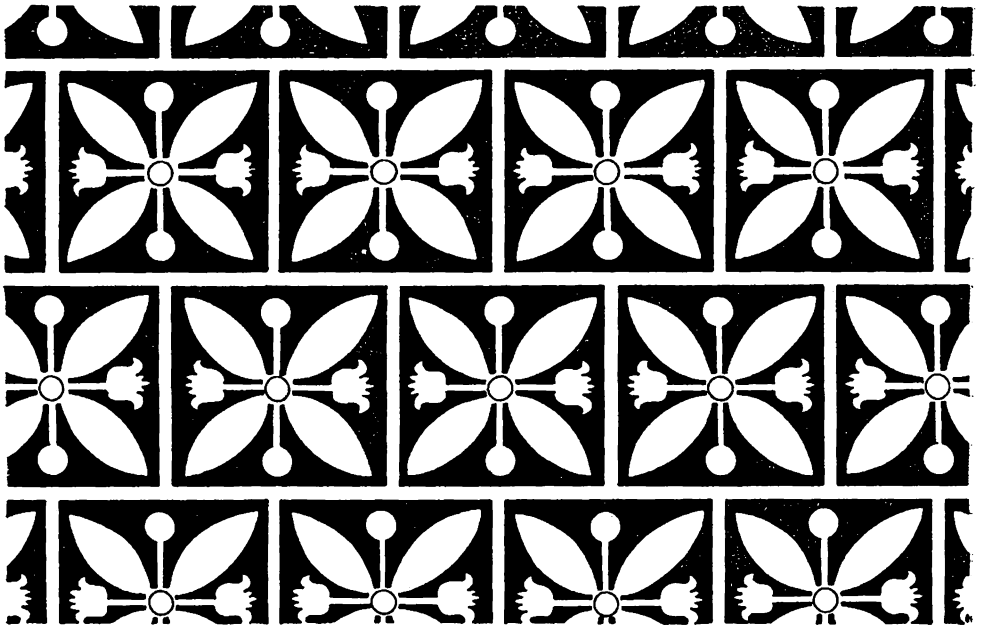
Obr. 18. Čkyně — katastrální plán městečka s vyznačením situace předpokládaných feudálních sídel (1 — poloha u kostela sv. Maří Magdaleny, 2 — pahrbek při odbočce na Předenice, 3 — mladší tvrz Čkyně, 4 — tvrz Vysoký Dvůr).

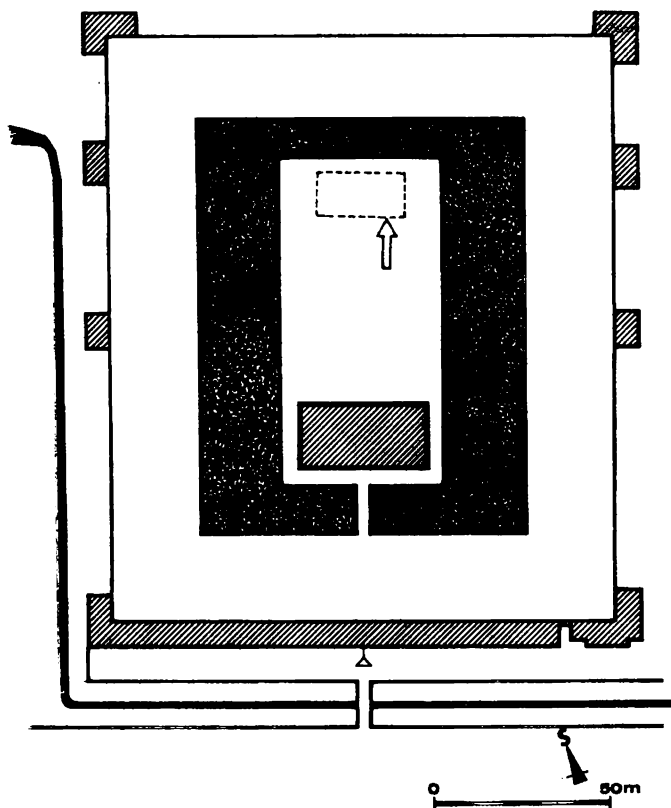
Obr. 19. Čkyně — půdorys přízemí dnešního zámku s dochovanými substrukcemi starší renesanční a barokní stavby.

Obr. 20. Přečín — půdorys přízemí areálu zámku a dvorce na plánu z 2. pol. 19. století (doplňný o dochované klenby).

Obr. 21. Přečín — detail renesančního sgrafita.

Obr. 22. Nový Leptáč — situační plán Kratochvíle s označením polohy zaniklé tvrze Jakuba Krčína z Jelčan.

Z nezvykle dosti četných novostaveb renesančních tvrzí na Prachaticku se ponejvíce uplatnil typ zpravidla jednopatrové sídelní budovy na obdélném půdorysu. Jejich celkový výraz ztrácí postupně pevnostní charakter a nabývá spíše podoby záměčku. Z celkového počtu asi 14 zjištěných novostaveb se jich zachovalo jen nemnoho. Stavebníky několika renesančních novostaveb tvrzí na Prachaticku byli zejména členové rozrostlého rodu Malovců. Jejich dílem byla nová tvrz ve Čkyni a v sousedním Vysokém Dvoře (obr. 18–19), ve Zdíkově a Skalici. V Želibořicích stavěl novou pozdně renesanční tvrz Bernard Hýzrle z Chodů a v Chocholaté Lhotě Jindřich Budkovský z Budkova, ve Tvrzích Chřepičtí z Modlíškovic. Velký renesanční sídelní soubor zvaný „Panský dům“ se dodnes dochoval ve Lhenicích u Netolic. Je zčásti dílem Martina Grejného a dílem pochází z doby držby majetku Rožmberky. Zatímco vlastní dvoukřídlý „Panský dům“ vznikl zřejmě v jednorázové stavební akci, prozrazuje formování hmot a dispozice objektů při silnici jejich postupný růst. Přepych panského sídla dokládá dochovaný dřevěný kazetový strop, převezžený odtud později na zámek Hluboká.

Blahobytný život drobných feudálů na venkovské tvrze mohly zajistit v konkurenci s vyššími feudálními vrstvami pouze zvýšené hospodářské výnosy. Příkladem takového rozlehlého renesančního hospodářského souboru, v dnešní podobě již dosti narušeného je Přechín Koců z Dobruše se dvěma sídelními, dosud zčásti středověkými jádry a hospodářskými budovami se zbytky ornamentálních sgrafit (obr. 20–21). Nejen menší feudálové, ale i panská šlechta, reprezentovaná zde Rožmberky, měla potřebu uspokoi-

jovat zvýšené životní nároky. I oni se ve větší míře orientují na zemědělské hospodářství zakládáním nových rezijských velkostatků, vydatnější zdroje příjmů hledají rovněž v podpoře důlní činnosti a stavbě pivovarů. S osobou jejich regenta Jakuba Krčína z Jelčan je spojeno zejména rozsáhlé zakládání chovných rybníků. V r. 1569 získal Jakub Krčín od svého pána, Viléma z Rožmberka, na Netolickou dvůr Leptač a některé blízké vesnice a záhy si tu nechal vybudovat nové sídlo nazývané tvrz Nový Leptač. Tvořila ji jednopatrová budova obdélného půdorysu, dodatečně opatřená v interiérech malbami. Ve velkoryse upravovaném okolí s rozsáhlou oborou nalezl Vilém z Rožmberka zalíbení a směnili proto tvrz Nový Leptač s Jakubem Krčínem za větší a bohatší Sedlčany. Nedlouho poté začal zde podle plánů svého stavitele Baltazara Maggiho z Aroga budovat nové reprezentační sídlo — dnešní letohrádek Kratochvíle (obr. 22). Letohrádek spojují se staršími opevněnými feudálními sídly již jen víceméně formálně řešené obvodové hradby s baštami, vodními příkopy a padacími mosty. Tímto souborem letní vily s bohatou vnější a vnitřní malířskou a štukatérskou výzdobou vrcholí renesanční dění v oblasti feudálních sídel na Prachaticku a současně se důstojně uzavírá staletý vývoj a proměny osobitého stavebního druhu, kterému byl věnován tento příspěvek.

Prameny a literatura

- ANDERLE, J., 1986: Lipovice, o. Prachatice, KAS I. Plzeň, 32–40.
 ANDERLE, J.—PROCHÁZKA, Z.—ŠVÁBEK, V., 1987: Vítějovice, o. Prachatice, KAS II. Plzeň, 95–109.
 ANTL, T., 1903: Dějiny města Netolic. Netolice.
 BENEŠ, A., 1979: Počátky osídlení Vimperska ve světle archeologie, in: Vimperk — město pod Boubínem, 13–75. České Budějovice.
 BENEŠ, A., 1980: Horní Pootaví v pravěku a na počátku dějin podle archeologických pramenů, in: Sborník vlastivědných prací o Šumavě, 7–58. Kašperské Hory.
 BOHÁČ, Z., 1987: Postup osídlení a demografický vývoj českých zemí do 15. století, HG 12, 59–87.
 CDB, I, II, III, IV/1: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (ed. G. Friedrich, Z. Kristen, J. Šebánek, S. Dušková). Praha 1904, 1912, 1943, 1962.
 DUBSKÝ, B., 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná.
 DVORÁK, V., 1984: Netolice — urbanistický a stavební vývoj města, PP, 212–218.
 FRÖHLICH, J., 1987: Horský hrádek na Stožecké skále, Šumava, č. 26, 20–21.
 FRÖHLICH, J.—MICHÁLEK, J., 1978–1979: Lčovice, in: BZO, 153–154.
 HEBER, F. A., 1843–1844: Böhmens Burgen, Festen und Bergschlössse, 3.–4. Prag.
 HEJNA, A., 1961: České tvrze. Praha.
 HEJNA, A., 1976: Venkovské sídlo 10.–13. století v Čechách, AR XXVIII, 279–290.
 HLAVÁČEK, I., 1962: Boj o Zlatou stezku na počátku 15. století, JSH 31, 76–79.
 HLAVÁČEK, I., 1972: Český panovník a jižní Čechy v době předhusitské, JSH XLI/1, 1–18.
 HRADY, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sv. V., Jižní Čechy. Praha 1986.
 HUML, V., 1976: Příspěvek ke studiu opevněných sídel drobné šlechty v Čechách, AR XXVIII, 165–171.
 CHOC, F., 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století, Sborník československé společnosti zeměpisné, 70, 16–33.
 CHOTĚBOR, P., 1983: Příspěvek ke studiu stavební podoby tvrzí, AH 8, 513–520.
 KAŠIČKA, F., 1984: Tvrze středních Čech. Praha.
 KAŠIČKA, F.—NECHVÁTAL, B., 1983: K počátkům středověké architektury v jihozápadních Čechách — Radomyšl u Strakonice, Umění XXXI, 193–213.
 KAŠIČKA, F.—NECHVÁTAL, B., 1986: Tvrze a hrádky na Strakonicku. Strakonice.
 KAŠIČKA, F.—NECHVÁTAL, B., 1990: Tvrze a hrádky na Prachaticku. Prachatice.
 KAVKA, F., 1965: Jižní Čechy pozdně gotické. Historická skica, in: Jihočeská pozdní gotika 1450–1530, 19–43. Hluboká.
 KUDRNA, J.—TŘEŠTÍK, D.—HEJL, Fr., 1984: Struktura feudální společnosti v Čechách, in: Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska do přelomu 15. a 16. století, Praha, 11–49.
 KUDRNÁČ, J., 1982: Rýžování zlata v Čechách, PA LXXIII, 455–485.
 KUTHAN, J., 1977: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. 2. vydání České Budějovice.

- MALIČKÝ, J., 1947–1948: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách, PA XLIII, 21–42.
- MAREŠ, F.—SEDLÁČEK, J., 1913: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Prachatickém. Soupis památek historických a uměleckých v království Českém, díl XXXVIII. Praha.
- MENCL, V., 1958: Počátky středověké architektury v jihozápadních Čechách, ZPP XVIII, 133–146.
- MENCL, V., 1965: Panské tribuny v naší románské architektuře, Umění XIII, 29–62.
- MENCL, V.—BENEŠOVSKÁ, Kl.—SOUKUPOVÁ, H., 1978: Předrománská a románská architektura v západních Čechách, Plzeň.
- MENCLOVÁ, D., 1972: České hrady, díl. I. Praha.
- MERHAUTOVÁ, A., 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.
- MICHÁLEK, J.—FRÖHLICH, J., 1987: Archeologické nemovité památky v okrese Prachatice. Prachatice.
- NECHVÁTAL, B., 1965: Archeologický výzkum v Ervénicích a problémy dalšího studia středověkých tvrzí v Čechách, AR XVII, 810–812, 830–847.
- NECHVÁTAL, B., 1988: Středověké dlaždice v jižních Čechách, AH 13, 575–604.
- MUK, J.—REICHERTOVÁ, K., 1972: Stavební a archeologický výzkum v kostele sv. Petra a Pavla ve Starých Prachaticích (okres Prachatice), PP XXXII, 218–226.
- NEKUDA, Vl.—UNGER, J., 1981: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno.
- NEUBAUER, A., 1930: Von der Ruine Tusset, Sudeta VI, 160–161, Reichenberg.
- NOVOTNÝ, V., 1912–1928: České dějiny I/1–3. Praha.
- NOVÝ, R., 1984: Vznik poddanského obyvatelstva jako společenské třídy v českých zemích, in: Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska do přelomu 15. a 16. století, Praha, 213–240.
- OTTOVY ČECHY: Svazek I. Šumava, Praha.
- OTTOVY ČECHY: Svazek IX. Západní Čechy. 1897. Praha.
- PÍČ, J. L., 1909: Starožitnosti země české, Čechy za doby knížecí, díl III., sv. I. Praha.
- PLÁČEK, M., 1985: Poděhusy, k. ú. Podeřístě, o. Prachatice, in: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka, 59–60. Plzeň.
- POLÁČEK, J., 1961: Výšinné hradiště mezi Jámou a Vadkovem, ZMJK 31–33.
- PRAXL, P., 1975: Das Wyschehrader Landgut Prachatitz. Zur Siedlungsgeschichte des mittleren Böhmerwaldes. Ostbairische Grenzmarken, Passauer Jahrbuch für Geschichte, Kunst und Volkskunde, 15, Passau, 210–237.
- PRAXL, P., 1976: Der Goldene Steig. Grafenau.
- PROFOUS, A., 1947, 1949, 1951: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, I.–III. Praha.
- PROFOUS, A.—SVOBODA, J., 1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, IV. Praha.
- PROCHÁZKA, Z., 1986: Budkov, o. Prachatice, KAS I. Plzeň, 20–27.
- REGESTA diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars II.—VII./5, ed. J. Emler, B. Mendl, M. Linhartová, V. Ryněšová, J. Spěváček, Praha 1882–1963.
- REICHERTOVÁ, K., 1955: Stavební podoba jihočeské středověké tvrze, ZPP XV., 174–183.
- REICHERTOVÁ, K., 1961: K problematice výzkumu středověké tvrze, PA LII., 599–608.
- ROUBÍK, F., 1959: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. Praha.
- SEDLÁČEK, A., 1884: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl III. (Budějovsko). Praha.
- SEDLÁČEK, A., 1890: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl VII. (Písecko). Praha.
- SEDLÁČEK, A., 1897: Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XI. (Prácheňsko). Praha.
- SEDLÁČEK, A., 1908: Mistopisný slovník historický království Českého. Praha
- SEDLÁČEK, A., 1926: Děje Prácheňského kraje. Písek.
- SLÁMA, F.—ŠOFERLE, V. 1891: Obraz minulosti starožitného města Prachatic. Praha.
- SLÁMA, J., 1967: Příspěvek k vnitřní kolonizaci raně středověkých Čech, AR XIX, 433–444.
- STARÝ, V., 1968: K počátkům Vimperka, JSH 37, 115–119.
- STARÝ, V., 1978: Počátky města Prachatic, JSH 47, 1–12.
- STARÝ, V., 1979: Z dějin města Netolic. Netolice.
- STARÝ, V., 1987: Z dějin Čkyně v letech 1243–1945, in: Čkyně 1537–1987, 9–95. Čkyně.
- ŠIMÁK, J. V., 1938: České dějiny I/5, Středověká kolonizace v zemích českých. Praha.
- ŠMILAUER, Vl., 1960: Osídlení Čech ve světle místních jmen. Praha.
- ŠOLLE, M., 1974: Staroslovanské hradisko. Praha.
- ŠVÁBEK, V.—ULOVČEK, J., 1986: Smrčná, o. Prachatice, KAS I. Plzeň, 64–71.
- TEPLÝ, F., 1933: Dějiny města Volyně a okolí. Písek (2. doplněné vydání).
- TEPLÝ, F., 1945: O zlaté stezce z Bavor do Čech.
- TUREK, R., 1963: Čechy na úsvitě dějin. Praha.
- UPČ: Umělecké památky Čech (zpracoval kolektiv za vedení E. Pocheho), sv. 1 (A–J), 1977, sv. 2 (K–O), 1978, sv. 3 (P–Š), 1980, sv. 4 (T–Ž), 1982. Praha.

Zusammenfassung

Verwüstete Hausberge und Festen im Prachatice-Gebiet

Die Festen und Hausberge auf dem Gebiet des heutigen Bezirks Prachatice (1 378 dm²) stellen eine Vielfalt dieses Typs von mittelalterlichen und Renaissancebauten dar. Sie sind überwiegend im nördlichen Drittel des Bezirks konzentriert, ungefähr an der Linie, die die Städte Stachy—Vimperk—Prachatice—Netolice verbindet. Es wurden 60 Feudalsitze aus der Periode des 13. bis 17. Jahrhunderts festgestellt, die sicher oder höchstwahrscheinlich verteidigbar waren. Die Bauherren dieser Sitze gehörten vorwiegend zum dörflichen Kleinadel, nur in erheblichem kleinerem Maße wurden die Festen und Hausberge von höheren Feudalschichten gebaut, wie der König, die Rožmberkové, Kaplířové, die Herren von Janovice oder die Malovcové waren. Im Unterschied zu anderen böhmischen Gebieten sind bisher keine Belege über den Bau oder Besitz der Festen von reichen Bürgern bekannt, was durch den Untertanencharakter wie der Stadt Prachatice, als auch einiger weiteren kleineren Städte gegeben ist. Die Absenz von größeren Burgkomplexen ist dabei charakteristisch. Zu dieser Kategorie können nur die Burg Vimperk, die aus einem kleineren Schutzhausberg gewachsen ist, ferner die Ruine der nicht fertiggebauten Burg auf dem Berg Osule und die Ruine der Burg Hus gerechnet werden.

Zu einigen Objekten liegen gar keine schriftlichen Berichte vor, z. B. zum Hausberg auf dem Stožecer Felsen oder zu evidenten Hausbergspuren bei Gemeinden Putkov und Dvory. In mehreren Gemeinden hat sich die Lage der Feudalsitze offenbar geändert (z. B. in Netolice oder in Čkyně). Die Zahl von 60 Objekten ist sicher nicht die endgültige Zahl und sie wird bestimmt in der Zukunft durch weitere Feststellungen ergänzt.

In die böhmische Geschichte ist das Prachatice-Gebiet infolge seiner abgelegten Lage am Grenzforst ziemlich spät getreten. Die älteste slawische Besiedlung dringt hierher vom Ende des 7. Jahrhunderts. Im 10. Jahrhundert war, wie es scheint, der überwiegende Teil des Gebietes im Besitz der Slawnikinger, beherrscht wurde er aus dem Grenzburgwall in Netolice. Der gemeinsam mit Doudleby und Chýnov zum Jahre 981 aufgeführte Burgwall ist auf den St-Johann-Felsvorsprung oberhalb des Tales des Netolicer Baches zu situieren. Nach dem Hinmorden der Slawnikinger im Jahre 995 ist der Burgwall im Rahmen des Vereinigungsprozesses des böhmischen Stämme in die Hände der Přemysliden übergegangen; er wurde neu befestigt und in eine wichtige landesfürstliche Burg umgewandelt. Der anvertraute Bezirk wurde von hier aus noch im Jahre 1253 von einem königlichen Burggraf verwaltet. Die Přemysliden als Besitzer haben begonnen, den Boden samt Leuten, die in diesem Gebiet lebten, nicht nur den kirchlichen Prager Anstalten sondern auch den Mitgliedern ihres Gefolges zuzuweisen, unter denen sich am Ende des 12. Jahrhunderts namentlich der bekannte Vorfahr der späteren Herren von Růže — Vitek von Prčice — auftauchte. Somit begann die stufenweise Verringerung des ursprünglichen Umfangs des landesfürstlichen Bodens und gleichzeitig gestaltete sich die Schicht von neuen Besitzern — Bauherren der ältesten Feudalsitze.

Die Nachbesiedlung des Prachatice-Gebiets hat sich an den regen internationalen Handelspfad, der später Goldener Pfad genannt wurde, gebunden. Der Pfad stabilisierte sich im 10. und vermutlich vor allem im 11. Jahrhundert. Für die ältesten Feudalzentren nach den Přemysliden-Verwaltungsburgwallen sind dann die Einrichtungen zu halten, die an diese Handelswege gebunden waren, und die anfangs vom Landesherrn kontrolliert und später den kirchlichen Anstalten oder den dem Zentrum treuen Feudalen anvertraut wurden. Unter diese Objekte gehörte z. B. Staré Prachatice, Besitz der Vyšehradr Domkapitel, wo sich darüber hinaus eine Zollstation befand. Bei dieser Station entstand gegen Ende des 11. Jahrhunderts das älteste bekannte kirchliche Heiligtum im Prachatice-Gebiet, das den Hl. Peter und Paul, ähnlich wie die Vyšehradr Domkirche, geweiht wurde. In der nachfolgenden Periode sind als dominierende Orientierungspunkte an den Fernwegen spätromanische Heiligtümer gewachsen, z. B. in Lažístě, Lštění, Němčice, Vacov und Zdikovec. Bei diesen ursprünglich mit Tribüne gebauten vermutlich Herrschaftskirchen lassen sich die verteidigbaren Kurien des Besitzer oder der kirchlichen Administratoren voraussetzen, die den Festen des Hochmittelalters typenmäßig vorhergegangen sind. Man kann sich die ähnlichen spätromanischen Sitze eventuell auch in Netolice bei der St.-Wenzel-Kirche und bei dem Vorgänger der heutigen städtischen Marienkirche in der „Alten Stadt“ vorstellen. Eine ähnliche Situation sieht man auch in Vimperk, wo die heutige St.-Bartholomäus-Friedhofskirche bei der Marktschaft an der Kreuzung der Fernwege etwa um die Mitte des 13. Jahrhunderts gewachsen ist. Der Mangel an schriftlichen Berichten und archäologischen Funden erlaubt es, einen unbekanntem befestigten Hausberg in dem älteren Burgwall im Kataster der Ortschaft Dvorce bei Lažístě sowie einen weiteren unbekanntem, vermutlich nur hölzernen Hausberg bei der Ortschaft Putkov bei Zdikov nur hypothetisch in das 13. Jahrhundert

zu datieren. Vor dem Ende des 13. Jahrhunderts ist im Prachatice-Gebiet eine Reihe von Ortschaften mit deren damaligen Besitzern belegt, die hier ihre in einigen Fällen sicher befestigten Sitze hatten — Benešova Hora, Borčice, Bohumilice, Čkyně, Javornice, Mladtkov, Strunkovice, Vlachovo Březí und Vlkonice. Der befestigte Sitz in Vítějovice knüpft in seiner Gesamtanordnung an die befestigten jungburgwallzeitlichen Gebilde bis heute an.

Das Durchdringen des Rožmberker Zweiges des Vítkovci-Geschlechts in das Prachatice-Gebiet dokumentiert der Hausberg Poděhusy bei Netolice, der bereits um die Mitte des 13. Jahrhunderts erbau wurde. Zu gleicher Zeit wurde ein Schutzhausberg auf dem Stožecer Felsen im Gebirgszug des Böhmerwaldes zum Schutz des Goldenen Pfadens gegründet. Zur zielbewußten Verstärkung seiner Macht gegen die Herrenopposition begann damals der König Ottokar II. auch im Prachatice-Gebiet feste Burgen zu gründen, welche die bereits genannte Burg Vimperk und auch Osule repräsentieren.

In Rahmen der verschiedenartigen Feudalsitze, die im Prachatice-Gebiet in der Periode des Hochmittelalters entstehen, überleben gewisse ältere Formen aus der Vorperiode. Der Haupttyp werden jedoch nun eher Festen und Hausberge, deren Kern entweder ein mächtiger zum selbständigen Schutz fähiger Wohnturm oder ein Palastgebäude mit überwiegender Längendisposition bilden.

Der zunehmende Verkehr auf dem Goldenen Pfad führt dazu, daß die Zollstation in der heutigen Gemeinde Staré Prachatice ihrem Zweck nicht mehr entspricht, und deswegen wurde am Ende des 13. oder am Anfang des 14. Jahrhunderts in einer lebensfreundlichen Vertiefung die Stadt Prachatice gegründet, wozu vermutlich der Vyšhrader Probst Johann, der Sohn des Königs Wenzel II, Anlaß gegeben hat.

Die dem Grenzgebiet mit einem Netz von Handelswegen gewidmete Aufmerksamkeit des Königs Johann von Luxemburg brachte sich durch den Bau einer Schutzburg zum Ausdruck, die „Králova stráž“, später Kunžvart, genannt wurde. Zu den Typen mit einem dominierten Wohnturm gehörte ohne Zweifel auch der Hausberg Hrádek bei Husinec. In der Luxemburger Periode wird ebenfalls am Umfang der Burg Vimperk eine neue Befestigung mit zweier vollen halbzylindrischen Basteien und einem prismenförmigen, sogenannten evangelischen Turm, hergestellt.

Auch der niedere Adel schützt im Verlauf des 14. Jahrhunderts seine Herrschaft durch Aufbau von großen Steinfesten, von denen einige teilweise erhalten blieben — Lipovice, Smrčná und vielleicht auch Vlachovo Březí und Zálezly. Aus dieser Zeit stammt auch das mächtige Gebäude einer Turmfeste vom rechteckigen Grundriß in Smrčná bei Vimperk, über deren Existenz die Schriftquellen schweigen. Von weiteren im Prachatice-Gebiet im Verlauf des 14. Jahrhunderts entstandenen etwa 20 Festen blieben nur wenige erhalten. Zu diesen gehörte insbesondere die bedeutende Feste der Herren von Malovice in heutiger Gemeinde Malovičky, die nach jüngeren Beschreibungen zwei Türme hatte und mittels Wassergraben geschützt wurde. Die Substruktionen der mittelalterlichen Festen in Lčovice und Dub befinden sich höchstwahrscheinlich im Mauerwerk hiesigen Burgen. Auch zu dieser Zeit werden einfache teilweise oder völlig hölzerne befestigte Sitze gebaut, wie z. B. vermutlich in Dubská Lhota, Benešova Hora event. auch in Běleč, Čábuzy, Kovanín u. a.

Die Hussitenrevolution und die nachfolgende Periode brachte Verwüstungen einer ganzen Reihe von Objekten mit sich, von denen der Verwaltungshausberg Poděhusy genannt werden kann der damals dem Anhänger des Königs Sigismund, dem Oldřich von Rožmberk, gehörte. Der Hausberg, so die Chronik des Vavřinec von Březová, wurde anlässlich des Ziskas Feldzuges im Jahre 1421 erstürmt und niedergebrannt. Weitere in diesem Zusammenhang nennenswerte Objekte sind Hrádek bei Husinec, Kožlí, Štítkov u. a. Die nachfolgende Podiebrader Periode war ebenfalls für unsere Objekte ungünstig; so z. B. die dem Vlach Malovec gehörende Feste in Březí wurde zweimal erstürmt und wieder in Stand gesetzt. Sie hatte, wie es scheint, einen geschlossenen Grundriß, dem vermutlich ein Eintrittsturm des Tores dominierte. Im Jahre 1468 wurde der nahe Hausberg Budkov sowie auch das Objekt in Drslavice, das den Boubinští von Újezd gehörte, niedergebrannt.

Die Verwüstungsursachen der weiteren Festen und Hausberge im Verlauf des 15. Jahrhunderts, ggf. am Anfang des nächsten Jahrhunderts, sind nicht genau bekannt. Zu diesen gehörte vermutlich der Hausberg am Teich Mnich in Netolice und, wie es scheint, die Festen in Čábuze, Kovanín, Látění und Štítkov. Einige Festen nehmen die Gestalt der ausgedehnten anspruchsvollen Sitzorganismen an, wie z. B. in Drslavice, Lipovice oder in Zálezly. Eine ältere Feste in Lipovice hat sich in der spätgotischen Zeit in ein geschlossenes Gebilde umgewandelt, dem ein prismenförmiger Turm dominierte. Die einzigartige spätgotische Gestalt der ehemaligen Feste in Zálezly nordwestlich von Vlachovo Březí ist aus der Zeichnung in Memoiren des bekannten Renaissancereisenden Jindřich Hýzle von Chody ersichtlich.

Ein im Rahmen des Bezirks sowie des breiteren Gebiets ganz einzigartiges Gebilde stellt die kleine vorgeschobene Festung der Burg Vimperk, die Haselburk genannt wird, dar. Sie ersetzte, wie es scheint, eine ältere vorgeschobene Befestigung, die die Burg vom Nordosten schützte

Sie entstand vermutlich nach dem Jahre 1479 im Zusammenhang mit dem Bau der steinernen Stadtmauern.

Die Renaissance setzte sich in den Feudalsitzen im Prachaticce-Gebiet ziemlich deutlich durch. Das ungefähr hundertjährige Herrschen dieses Stils in der böhmischen Kultur stellt gleichzeitig die Schlußetappe der Entwicklung unserer Festen dar, die fast plötzlich mit der tragischen Schlacht am Weißen Berge endet. Die einzige Burg, die bis in das 16. Jahrhundert überlebte, ist die Burg Vimperk, die nach dem Umbau im Jahre 1554 in ein bequemes Schloß verwandelt wurde. Die Überreste der Sgraffitorustika erinnern an die Umbauten der älteren kleinen dörflichen Feudalsitze, wie z. B. in Lipovice, Vlachovo Březí oder in Drslavice. Auf andere machen die Fragmente der architektonischen Details aufmerksam, wie z. B. das nachträglich angeordnete Fenstergewände in Dub. Von den ungewöhnlich zahlreichen Neubauten der Renaissancefesten im Prachaticce-Gebiet setzte sich am meisten der Typ eines einstöckigen Sitzgebäudes vom rechteckigen Grundriß durch. Der Gesamtausdruck dieser Bauten verliert stufenweise seinen Festungscharakter und nimmt eher die Gestalt eines Schlosses an. Aus der Gesamtzahl von 14 Neubauten blieben nur wenige erhalten. So kann man die Festen in Čkyně, in der benachbarten Gemeinde Vysoký Dvůr, in Zdikov und Skalice nennen. In Želibořice hat Bernard Hýzrle von Chody eine neue Spätrenaissancefeste, in Chocholatá Lhote von Chody eine neue Spätrenaissancefeste, in Chocholatá Lhůta Jindřich Budkovský von Budkov und in Tvřzice Chřepičtí von Modliškovicce gebaut. Ein großer Renaissancesitzkomplex, der sogenannte „Herrenhaus“, blieb bis heute in Lhenice bei Netolice erhalten. Als Beispiel eines solchen zur Zeit beträchtlich beschädigten ausgedehnten wirtschaftlichen Renaissancekomplexes kann Přečín der Koci von Dobře mit zweier bis heute teilweise mittelalterlichen Kernen und Wirtschaftsgebäuden genannt werden.

Der Höhepunkt der ganzen Entwicklung ist dann der neue repräsentative Sitz — das heutige Lustschloß Kratochvíle, das Vilém von Rožmberk nach den Plänen seines Baumesiers Baltazar Maggi von Aronqna (nach dem Jahre 1580) bauen läßt. Diesen außerordentlichen Baukomplex verbinden mit den älteren befestigten Feudalsitzen nur die formal gelösten Umfangsmauern mit Basteien, Wassergräben und Fallbrücken. In diesem Komplex der Sommervilla mit einer reichen inneren sowie äußeren Maler- und Stuckverzierung kulminiert das Renaissancegeschehen auf dem Gebiet der Feudalsitze im Prachaticce-Gebiet und gleichzeitig würdevoll enden die jahrhundertlange Entwicklung und die Veränderungen dieser eigenartigen Bauart.

Abbildungen:

- Abb. 1. Netolice — Katasterplan aus dem Jahre 1837. (1 — St.-Johann-Burgwall, 2 — St.-Wenzel-Kirche, 3 — Marienkirche in der „Alten Stadt“, 4 — Lage des Hausbergs am Teich Mnich.)
- Abb. 2. Dvory — Situation des Burgwalls mit Feste oberhalb der Podedvorský mlýn im Katasterplan aus dem Jahre 1837.
- Abb. 3. Putkov — Situation der Feste im Katasterplan aus dem Jahre 1837.
- Abb. 4. Kunžvart — Erdgeschoßgrundriß des Schutzhausbergs.
- Abb. 5. Kunžvart — Hausberg — Blick vom Südosten, nach der Zeichnung von F. A. Heber gravierte J. Fark (1844).
- Abb. 6. Haus erg bei Husinec — Situations-skizze des heutigen Standes.
- Abb. 7. Netolice — heutige Situation des ehemaligen Hausbergs am Teich Mnich.
- Abb. 8. Vlachovo Březí — Erdgeschoßgrundriß des heutigen Schlosses mit erhalten Konstruktionen des mittelalterlichen Hausbergs.
- Abb. 9. Malovičky — Katasterplan mit dem Anordnungsplatz des ehemaligen Wasserhausbergs und mit Kommunikationsnetz der Gemeinde, das durch den Rožmberker Teich aus dem Jahre 1563 verletzt wurde.
- Abb. 10. Štítkov — Katasterplan aus dem Jahre 1837 mit der Fundstelle einer Fliese — vermutliche Lage eines mittelalterlichen Feudalsitzes.
- Abb. 11. Štítkov — Fliese, die im Garten des Bauerngutes Nr. 11 gefunden wurde.
- Abb. 12. Budkov — Grundriß von Erdgeschoß und 1. Stockwerk der ehemaligen in einen Speicher umgebauten Feste.
- Abb. 13. Drslavice — Erdgeschoßgrundriß der ehemaligen Feste.
- Abb. 14. Lipovice — ehemalige Feste. Blick vom Südosten (Stand aus dem Jahre 1988).
- Abb. 15. Zálezly — Abbildung der Feste aus der Zeit um 1610 aus Memoiren des Jindřich Hýzrle von Chody.
- Abb. 16. Vimperk — Situation der Stadt, der Burg mit Haselburk im Katasterplan aus dem Jahre 1837.
- Abb. 17. Vimperk — Situationsplan der Oberen und Unteren Burg mit Haselburk in der schematischen Stilauswertung (Schwarz bedeutet das mittelalterliche Mauerwerk, Renaissancegitter, übriges stammt aus der Barock- und jüngeren Zeit).
- Abb. 18. Čkyně — Katasterplan der Stadt mit Bezeichnung der Situation der vermutlichen

Feudalsitze (1 – Lage an der St.-Maria-Magdalena-Kirche, 2 – Hügel an der Abzweigung nach Předence, 3 – jüngere Feste Čkyně, 4 – Feste Vysoký Dvůr).

Abb. 19. Čkyně – Erdgeschoßgrundriß der heutigen Burg mit erhaltenen Substruktionen des

älteren Renaissance- und Barockbaus.

Abb. 20. Přečín – Erdgeschoßgrundriß des Schloßareals und des Herrenhofes auf dem Flachfeld aus der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts (durch erhaltene Gewölbe ergänzt).

Abb. 21. Přečín – Detail des Renaissancesgraffitos.

Abb. 22. Nový Leptač – Situationsplan von Kratochvíle mit Bezeichnung der Lage der verwüsteten Feste des Jakub Krčín von Jelčany.